

WHEN SCARS (!) BECOME ART

*TÜRKİYE'DE MARJİNALLEŞMİŞ
GENÇLERİN REFAHI VE AYRIMCILIK*

TURKIYE

KARGENC ÇEVRE SPOR KULÜBÜ

2025

Bu belge, Amaro Foro e.V, Timisoara Batı Üniversitesi, Kargenc Çevre Spor Kulübü, Asociația Nevo Parudimos, Balkanlar Birleşik Toplulukları, Bölgesel Roman Eğitim Gençlik Derneği ve EDIT Centar tarafından yürütülen "Yaralar (!) Sanat Olduğunda" projesi kapsamında hazırlanmıştır. Proje, Avrupa Birliği'nin Erasmus+ programı tarafından desteklenmektedir ve proje numarası 2023-1-DE04-KA220-YOU-000166967'dir. Burada ifade edilen görüş ve fikirler yalnızca yazar(lar)a aittir ve Avrupa Birliği ile Jugend für Europa'nın görüşlerini yansıtmayabilir. Avrupa Birliği ve Jugend für Europa bu görüş ve fikirlerden sorumlu tutulamaz.

Türkiye'de Marjinalleşmiş Gençlerin Refahı ve Ayrımcılık

Yazarlar:

Fatoş Kaytan

0. Özet

Bu araştırma, "Yaralar (!) Sanata Dönüşürken" projesi kapsamında, Türkiye'deki dezavantajlı gençlerin ruh sağlığı ve sosyal içerilme üzerindeki ayrımcılığın etkisini araştırmak amacıyla, Romanlar, göçmenler ve mülteciler/iltica başvurusunda bulunanlar üzerinde odaklanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, ulusal politika çerçevelerinin kapsayıcı hedefleri ile marjinalleşmiş gençlerin gerçek yaşam deneyimleri arasındaki kalıcı uçurumu ele almayı amaçlamıştır. Türkiye, Roman Strateji Belgesi (2023-2025) ve göçmenler ve mülteciler için Entegrasyon Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) gibi stratejik belgeler geliştirmiş olsa da, eğitim, barınma, istihdam ve sağlık hizmetleri, özellikle de ruh sağlığı alanlarında sistemik engeller hala derin bir şekilde kök salmış durumdadır.

Dezavantajlı gruplardan 122 gençle yapılan nicel anket ile gençler ve gençlik çalışanlarıyla yapılan nitel derinlemesine görüşmeler birleştirilerek karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Nicel bileşen, standartlaştırılmış psikolojik araçlar kullanılarak algılanan ayrımcılık, psikososyal refah, dünya görüşü ve sosyal bağlılık ile ilgili değişkenleri incelemiştir. Nitel bileşen ise katılımcıların ayrımcılıkla ilgili kişisel deneyimlerini, duygusal etkileri, başa çıkma mekanizmalarını ve ihtiyaç duydukları destek türlerini araştırmıştır.

Nicel bileşenden elde edilen bulgular, mülteci/iltica talebinde bulunan gençlerin en düşük ruh sağlığı puanlarını ve en yüksek içselleştirilmiş ayrımcılık düzeylerini bildirdiklerini ortaya koydu. Grup kimliği, regresyon analizinde genel refahı önemli ölçüde öngörmese de, ruh sağlığı sonuçlarındaki farklılıklara karşılık geliyordu. İyiliksever, adil ve kontrol edilebilir bir dünyaya olan güçlü inanç (kısaca "Dünya İmgesi" olarak adlandırılır), refahın en önemli olumlu belirleyicisi olarak ortaya çıktı. İlginç bir şekilde, kişinin "Dünyadaki Yeri"ne dair daha güçlü bir algı, refahı olumsuz yönde öngörmüştür; bu da, kişinin marjinalleşmiş sosyal statüsünün farkındalığının artmasının psikolojik sıkıntıyı şiddetlendirebileceğini gösterebilir.

Nitel bulgular, bu dinamikler hakkında daha derin bir içgörü sağladı. Hem Roman hem de mülteci gençler, okullarda, işyerlerinde, konutlarda ve kamusal alanlarda ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirdi. Roman gençler, eğitimde etnik ayrımcılık ve stereotipleme şeklinde ortaya çıkan çingene karşıtlığının etkisini vurgularken, mülteci gençler, özellikle Suriyeliler, dil engelleri, yabancı düşmanlığı ve temel hizmetlere erişimde zorluklarla karşılaştı. Psikolojik sonuçlar arasında depresyon, anksiyete, travma ve sosyal çekilme yer aldı. Birçok genç, toplumsal damgalamaya tepki olarak etnik kimliklerini bastırdı, bu da daha fazla izolasyona ve kültürel sürekliliğin kaybına yol açtı. Başa çıkma stratejileri büyük ölçüde gayri resmiydi ve kişisel dayanıklılık, dini uygulamalar ve topluluk veya aile desteğine dayanıyordu, bu da kurumsal müdahalelerin yetersizliğini ortaya koydu.

Gençlik çalışanları, yaşamın tüm alanlarında çok katmanlı ayrımcılığı tanımlayarak bu deneyimleri doğruladılar. Dışlanmanın şekillenmesinde etnik köken, yasal statü, cinsiyet ve dinin kesişimini vurguladılar. Uygulayıcılar arasında en büyük endişe, özellikle Arapça konuşan mülteci gençler için kültürel ve dilsel olarak uygun ruh sağlığı hizmetlerinin bulunmamasıydı. Gençlik çalışanları ayrıca önemli ölçüde duygusal yorgunluk ve kurumsal ihmali bildirdiler ve

sürdürülebilir, kaynakları yeterli ve hak temelli hizmet sunum çerçevelerine acil ihtiyaç olduğunu vurguladılar.

Araştırma, politika söylemleri ile pratik uygulamalar arasında büyük bir uçurum olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye, kapsayıcılık ve gençlerin güçlendirilmesi konusunda politika hedeflerini açıkça belirtmiş olsa da, bu girişimler yetersiz bir şekilde uygulanmakta, parçalı kalmakta ve marjinalleşmiş gençlerin karmaşık ihtiyaçlarına yeterince uyarlanmamaktadır. İzleme ve değerlendirme mekanizmaları sınırlı olduğundan, kurumları hesap verebilir kılmak veya ilerlemeyi değerlendirmek zorlaşmaktadır.

Bu bulgulara dayanarak, çalışma politika yapıcılar, sivil toplum ve uluslararası aktörlerden acil eylem çağrısında bulunmaktadır. İnsan haklarına dayalı ve marjinalleşmiş gençlerin yaşam deneyimlerinden beslenen kapsayıcı ve kesişimsel politikalar geliştirilmesi acil bir ihtiyaçtır. Bu, dil erişilebilirliği olan ruh sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını, eğitim ve istihdamdaki yapısal engellerin ele alınmasını ve gençlerin karar alma süreçlerine anlamlı bir şekilde katılımı için fırsatlar yaratılmasını içermektedir.

1. Giriş

Arka Plan ve Bağlam

Bu çalışma, Türkiye'deki dezavantajlı gençler, özellikle Romanlar, göçmenler ve mülteciler/iltica talebinde bulunanlar arasında ayrımcılık, ruh sağlığı ve sosyal içerme arasındaki karmaşık etkileşimi araştırmayı amaçlayan "Yaralar (!) Sanat Olduğunda" projesinin daha geniş çerçevesi içinde ortaya çıkmıştır. Bu girişim, yasal hedefler ile marjinalleşmiş gençlerin yaşadıkları gerçekler arasında önemli uçurumlar olduğunu ortaya koyan önceki politika odaklı araştırmalarla uyumludur. Roman Vatandaşlar için Strateji Belgesi (2023-2025) ve mülteciler ve göçmenler için Entegrasyon Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) gibi çeşitli ulusal stratejilere rağmen, eğitim, istihdam, barınma ve ruh sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere sağlık hizmetlerinde sistemik engeller devam etmektedir. Yasal statü ve yabancı düşmanlığı nedeniyle dışlanmaya maruz kalan göçmen ve mültecilerin aksine, Romanlar, vatandaşlık veya ikamet durumlarına bakılmaksızın onları etkileyen, tarihsel olarak köklü bir ırkçılık biçimi olan Roman düşmanlığıyla karşı karşıyadır.

İlgili mevzuat, akademik literatür ve politika girişimlerinin eleştirel bir belge analizini gerçekleştiren projenin önceki aşamasına dayanan bu çalışma, ayrımcılığın gerçek hayattaki deneyimlerini ve gençler üzerindeki psikososyal etkilerini ortaya koymayı amaçlayan saha araştırmasını da dahil ederek araştırmayı genişletmektedir. Önceki rapor, Roman gençlerin eğitimde ayrımcılığa, iş piyasasında dışlanmaya ve standartların altında konutlara maruz kalmaya devam ederken, mülteci ve göçmen gençlerin dil engelleri, yasal güvensizlik ve yetersiz ruh sağlığı desteği ile karşı karşıya kaldıklarını vurgulamıştı. Her iki grupta da etnik köken, yaş, cinsiyet ve yasal statünün kesişimselliğinin marjinalleşmelerini derinleştirdiği gösterilmiştir.

Bu bulgulara yanıt olarak, mevcut araştırma, ayrımcılığın yaygınlığını ve psikolojik etkilerini değerlendirmek için karma yöntemler yaklaşımını kullanırken, aynı zamanda marjinalleşmiş gençler ve gençlik çalışanları için mevcut olan veya eksik olan kurumsal ve toplum temelli destek sistemlerini de belirlemektedir. Böylelikle, bu çalışma, gelecekteki politika müdahalelerine, kapasite geliştirme stratejilerine ve hak temelli sosyal içerme çabalarına bilgi sağlayabilecek, ampirik temelli içgörüler sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Önemi

Bu araştırma, birkaç önemli nedenden dolayı önemlidir. İlk olarak, hem yapısal hem de kişilerarası ayrımcılığın Türkiye'deki dezavantajlı gençlerin ruh sağlığını nasıl etkilediğine dair nüanslı, kanıta dayalı bir anlayış sağlar. Önceki politika belgeleri ve akademik çalışmalar, dışlanmanın sistemik doğasını özetlemiş olsa da, genç bireyler üzerindeki duygusal ve bilişsel yükü ortaya koyan ilk elden anlatılar ve psikososyal veriler genellikle eksiktir. Gençler ve gençlik çalışanlarıyla yapılan niteliksel görüşmeler ile ruh sağlığı, sosyal bağlılık ve algılanan ayrımcılıkla ilgili niceliksel ölçümleri bir araya getiren bu çalışma, marjinalleşmenin farklı düzeylerde nasıl işlediğine dair bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

İkincisi, çalışma mevcut destek yapılarının sınırlılıklarını vurgulamaktadır. Türkiye, Romanların dahil edilmesi ve mültecilerin entegrasyonunu hedefleyen politikalar uygulamış olsa da, bulgularımız bu stratejilerin pratik uygulamada belirgin bir boşluk olduğunu göstermektedir. Örneğin, Roman gençler hala okullarda ve işyerlerinde ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirirken, mülteci gençler, özellikle Suriyeliler, finansal ve yasal kısıtlamalar nedeniyle dil erişimi olan ruh sağlığı hizmetleri ve eğitim fırsatlarının yokluğuyla mücadele etmektedir.

Üçüncüsü, bu çalışma potansiyel politika alaka düzeyine sahiptir. Hem risk faktörlerini (içselleştirilmiş ayrımcılık, kötü konut koşulları ve yabancı düşmanlığı gibi) hem de direnç mekanizmalarını (aile desteği, dini başa çıkma mekanizmaları ve topluluk dayanışması gibi) belirleyerek, hak temelli, kültürel açıdan duyarlı ve gençlik odaklı müdahaleler için uygulanabilir öneriler üretmektedir. Bu bulgular, hükümet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası ortaklar tarafından yürütülen kapsayıcı politikaların, sosyal hizmetlerin ve hedefli sosyal yardım programlarının tasarımına katkı sağlayabilir.

Son olarak, bu araştırma, kamu politikalarının oluşturulmasında marjinalleşmiş seslerin merkeze alınmasına yönelik kolektif çabaya katkıda bulunmaktadır. Roman toplumu için hafıza, hak savunuculuğu ve kültürel korumanın önemini vurgulayan Romani Godi gibi girişimlerin misyonu ile uyumlu olarak, bu çalışma sistemik eşitsizliklerin giderilmesinde katılımcı yaklaşımların önemini pekiştirmektedir. Genç Romanlar, göçmenler ve mültecilerin yaşadıkları deneyimleri görünür kılarak, Türkiye'de kesişimsel, kapsayıcı ve eşitlik odaklı sosyal politikaların gerekliliğini güçlendirmektedir.

2. Metodoloji

2.1. Amaç ve tasarım

Çalışmanın amacı, ayrımcılığın dezavantajlı gençlerin refahı üzerindeki etkisini araştırmaktır.

Karışık yöntemler tasarımı kullandık. Bu tasarım şunları içeriyordu:

- Ayrımcılığın gençlerin refahı üzerindeki etkilerine ilişkin nicel kesitsel bir çalışma. Bu bileşen, dezavantajlı gruplardan (Romanlar, göçmenler ve mülteciler/iltica başvuru sahipleri) gençlerden oluşan bir örneklem üzerinde bir anketin uygulanmasını içermektedir.

- Dezavantajlı gruplardan gelen gençlerin ve gençlik çalışanlarının destek hizmetlerinin kalitesini ve etkinliğini artırmak için ihtiyaç duydukları destek türlerine ilişkin niteliksel bir araştırma. Bu bileşen, gençlik çalışanları ve dezavantajlı gruplardan gelen gençlerle bir dizi derinlemesine görüşme yapılmasını içeriyordu.

Ankette yer alan ana ve ikincil değişkenler:

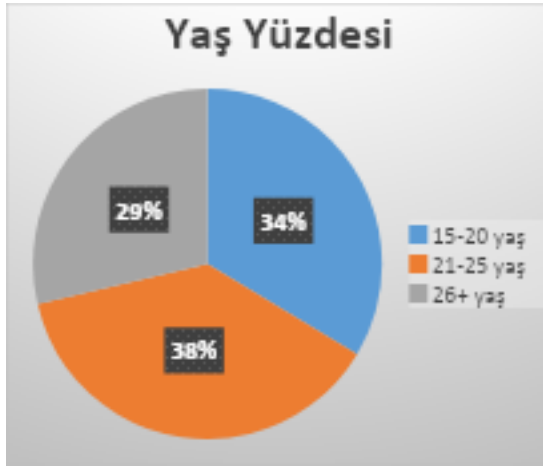
1. Ayrımcılık: Karşılaşılan ayrımcılık türleri, Kendi beyanına göre etnik köken, Algılanan etnik ayrımcılık
2. Dünya İmgesi: Dünyanın iyiliği, İnsanların iyiliği, Adalet, Kontrol edilebilirlik
3. Dünyadaki yer: Sosyal bağlılık, Ayrımcılığın içselleştirilmesi, Özsaygı, Özdenetim
4. Refah: Genel (Yaşamdan memnuniyet, Ruh sağlığı), Özel (Depresyon, Anksiyete, Ayrımcılığın Travma Belirtileri)

Görüşmelerin ana temaları:

- a. Ayrımcılığın gençlerin refahı üzerindeki etkisi
- b. Dezavantajlı gençlerin yeterli desteğe erişimindeki engeller
- c. Gençlerin ayrımcılığın olumsuz etkilerini aşmak için ihtiyaç duydukları destek önlemleri
- d. Dezavantajlı gençlere yeterli hizmet sunmak için gençlik çalışanlarının ihtiyaç duyduğu destek önlemleri

2.2. Katılımcılar:

2.2.1 Nicel Araştırma Katılımcıları

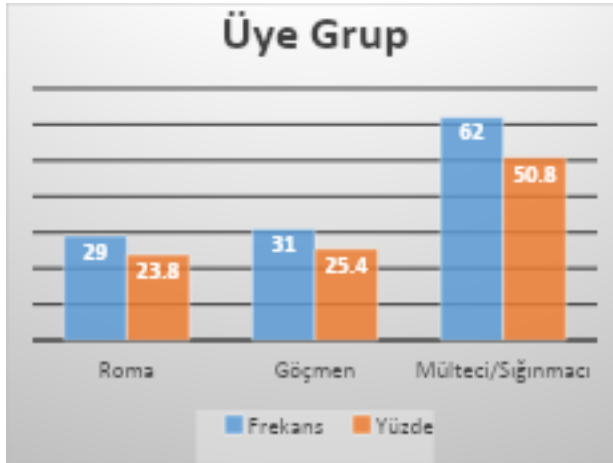
Çalışmada elde edilen demografik veriler arasında yaş değişkeni 15-20 yaş, 21-25 yaş ve 26+ yaş olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. 15-20 yaş grubunda 41 kişi, 21-25 yaş grubunda 46 kişi ve 26 yaş ve üstü grupta 35 kişi bulunmaktadır. Yaş bağımsız değişkeninin yüzde grafiği incelendiğinde, 21-25 yaş grubunun %38 ile en büyük paya sahip olduğu, 26 yaş ve üstü grubun ise %29 ile en küçük paya sahip olduğu görülmektedir.

Cinsiyet bağımsız değişkeni incelendiğinde, katılımcıların 69'u kadın, 53'ü erkektir. Cinsiyet değişkeninin yüzde grafiği incelendiğinde, katılımcıların %57'si Kadın, %43'ü Erkek'tir.

Çalışmada elde edilen demografik veriler "İşi var", "İşi var ama iş arıyor" ve "İşsiz" olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. İşi olduğunu belirten 47 katılımcı varken, işi olan ancak yeni bir iş arayanların sayısı 35'tir. Toplam 122 kişilik örneklem grubunun 40'ı işsiz olduğunu belirtmiştir. 'deki istihdam durumu değişkeninin yüzde grafiği incelendiğinde, en yüksek yüzde %38 ile iş sahibi olduğunu belirten katılımcılara ait olup, ikinci en yüksek yüzde ise %33 ile işsiz olduğunu belirten katılımcılara aittir.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre sıklık ve yüzde dağılımını gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde, üniversite eğitimi %64,8 (79 kişi) ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu, örneklem grubunun eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lise mezunu veya daha düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin oranı ise toplamda %29,5 (36 kişi)dir. Yüksek lisans ve doktora gibi lisansüstü eğitim almış bireylerin oranı oldukça düşüktür (%5,8) ve bu açıdan akademik kariyerine devam edenlerin sayısının sınırlı olduğu söylenebilir.

İkamet ettikleri ülkenin vatandaşı olduğu değerlendirilen katılımcıların %61,5'i (75 kişi) vatandaş olmasına rağmen, %37,7'lik önemli bir kesim vatandaş olmadığını belirtmiştir. Bu durum, anketin uluslararası bir örneklem içerebileceğini veya göçmen nüfusun önemli bir paya sahip olduğunu gösterebilir. "Diğer" kategorisinin varlığı (%0,8), özel statüye sahip bireylerin (mülteciler, geçici oturma izni sahipleri, çifte vatandaşlar vb.) olduğunu gösterebilir. Suriye grubu, ikamet ettikleri ülkenin vatandaşı olmayan katılımcıların en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum, Suriye savaşının etkileri olarak değerlendirilebilir. Diğer grupların neredeyse aynı oranda olduğu görülmektedir.

Üye grup değişkeni "Roman", "Göçmen" ve "Mülteci/Sığınmacı" gruplarından oluşmaktadır. Mülteci/Sığınmacı grubu en büyük paya sahiptir, Göçmen ikinci sırada ve Roman üçüncü sıradadır.

Etnik kimliğini belirtmek istemeyenler hariç, en yüksek orana sahip grup Müslümanlardır (%17,2). Romanlar (%13,9) ve Araplar (%2,5) da diğer gruplara kıyasla nispeten daha yüksek oranlara sahiptir. Tablodaki verilere göre, yanıt verenlerin çoğu (%54,1) etnik kimliklerini belirtmemeyi tercih etmiştir. Bu, bireylerin etnik kimliklerini paylaşma konusunda hassas olabileceklerini veya anonim kalmayı tercih edebileceklerini gösterebilir. Ayrıca, "Hiçbir gruba ait hissetmiyorum" (%0,8) gibi belirli bir etnik kimlikle kendilerini tanımlamayan bireyler de vardı.

2.3. Araçlar ve önlemler

Anket aşağıdaki 139 maddeden oluşmaktadır:

- Katılımcıların sosyal ve demografik profili - 11 madde;
- Karşılaşılan ayrımcılık biçimleri - 6 madde;

- Kendi beyanına göre etnik köken - 1 madde;
- Etnik kökenle ilgili stres ölçeği (ERS) (Contrada ve ark., 2001), Algılanan Etnik Ayrımcılık alt ölçeği - 17 madde;
- Dünya Varsayım Ölçeği (WAS) yapısı (Bulman, 1989), alt ölçekler Dünyanın iyiliği, İnsanların iyiliği, Adalet, Kontrol edilebilirlik, Öz değer, Öz kontrol edilebilirlik - 32 madde;
- Sosyal Bağlılık Ölçeği-Revize (SCS-R) (Lee, 2001) - 20 madde;
- Ayrımcılığın İçselleştirilmesi Ölçeği (Rodriguez, 2024) - 7 madde;
- Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (SWLS-5) (Diener ve ark., 1985) - 5 madde;
- Ruh Sağlığı Envanteri (MHI-5) (Ware & Sherbourne, 1992 apud. Have ve ark., 2024) - 5 madde;
- Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği-21 (DASS21) (Antony ve ark., 1998) - alt ölçekler Depresyon ve Anksiyete - 14 madde;
- Ayrımcılık Travma Belirtileri Ölçeği (TSDS) (Williams, 2018) - 21 madde.

Dezavantajlı gençlerle yapılan görüşme, 7 kapalı uçlu soru (sosyal ve demografik profilleriyle ilgili) ve ayrımcılıkla ilgili deneyimleri, hissettikleri etkiler ve durumu aşmak için eriştiği veya ihtiyaç duyduğu destek hakkında 11 açık uçlu sorudan oluşuyordu.

Gençlik çalışanlarıyla yapılan görüşme, 9 kapalı uçlu soru (sosyal ve demografik profilleriyle ilgili) ve müşterilerinin ayrımcılıkla ilgili deneyimleri, hissettikleri etkiler ve durumu aşmak için eriştiği veya ihtiyaç duyduğu destek ile gençlik çalışanlarının müşterilerine yeterli desteği sağlamak için ihtiyaç duyduğu kaynaklar hakkında 11 açık uçlu sorudan oluşuyordu.

2.3. Analizler

Nicel verilerin analizi için SPSS kullanıldı:

- Bağımsız Örnek T-testi: Cinsiyet değişkenine göre "Dünya İmgesi", "Dünyadaki Yeri" ve "Refah" ortalamaları arasındaki fark analiz edildi ve anlamlı bir fark bulunmadı.
- Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA): Üyelik Grubu (Roman, Göçmen, Mülteci/Sığınmacı), yaş grubu, eğitim düzeyi, istihdam durumu, vatandaşlık, gelir, ten rengi ve kişisel bakış açısı gibi değişkenlerin psikososyal göstergeler üzerindeki etkisi analiz edildi. Anlamlı sonuçlar elde edilen analizlerde, gruplar arasındaki farkların yönünü belirlemek için Post Hoc Gabriel testi uygulandı.

- Korelasyon Analizi: Üyelik grubu, dünya imajı, dünyadaki yer ve refah gibi değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyonu kullanılmıştır; bazı değişkenler arasında pozitif veya negatif anlamlı ilişkiler bulunmuştur.
- Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi: Katılımcıların refahını öngören değişkenler incelenmiş; dünya imajı, dünyadaki yer ve üyelik grubunun refah üzerindeki etkileri test edilmiştir. Ayrıca, dünya imajını ve dünyadaki yer algısını öngören ayrı modeller oluşturulmuştur. Uyum iyiliği açısından anlamlı regresyon modelleri elde edilmiş ve değişkenlerin etkileri beta katsayıları aracılığıyla değerlendirilmiştir.
- Tüm istatistiksel analizler SPSS (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. $p < .05$ anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir.

Toplam 20 kişiyle yapılan niteliksel görüşmelerin analizi için:

- Görüşmelerin kaydedilmesine izin veren katılımcıların görüşmeleri (katılımcıların sadece 7'si görüşmelerin kaydedilmesine izin verdi) Print uygulaması kullanılarak yazıya döküldü.
- Görüşmelerin kaydedilmesine izin vermeyen katılımcıların görüşmeleri sırasında notlar alındı.
- Nvivo kullanılarak kodlama yapılmış ve görüşmeler analiz edilmiştir.

2.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, nicel ve nitel yöntemler kullanarak ayrımcılığın dezavantajlı gençlerin refahı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ancak, çalışmanın aşağıda listelenen birkaç sınırlaması bulunmaktadır:

1. Örneklem Büyüklüğü ve Temsiliyet

Araştırmanın nicel bileşeni 122 katılımcı ile sınırlıdır. Bu örneklem büyüklüğü, hedef alınan marjinal gruplar (Romanlar, göçmenler, mülteciler/iltica başvuru sahipleri) için belirli istatistiksel analizlere olanak sağlasa da, bu sonuçların Türkiye'deki marjinal genç nüfusa genellenebilirliği sınırlıdır. Özellikle nüfusun büyüklüğü göz önüne alındığında, bu grupların belirli deneyimlerinin ayrıntılı analizi sınırlı kalmıştır.

2. Etnik Kimlik Açıklaması ve Görünmezlik

Katılımcıların önemli bir kısmı (%54,1) etnik kimliklerini açıklamamayı tercih etti. Bu durum, etnik temelli ayrımcılık, çingene düşmanlığı ve yabancı düşmanlığını incelemeyi sınırlandırmakta ve belirli etnik marjinalleşme biçimlerinin görünmez kalmasına neden olabilmektedir. Etnik kimliği açıklamaya isteksizlik, damgalanma korkusu, mahremiyet arzusu veya kurumlara güven eksikliği yansıtır olabilir. Ayrıca, birçok Roman, damgalanma ve Roman karşıtı önyargılardan korktukları için açıkça kimliklerini açıklamaktan kaçınmaktadır ve bu da araştırmalarda yeterince temsil edilmemelerine yol açabilmektedir.

Türkiye'de dört Roman grubu bulunmaktadır: Dom, Lom, Rom ve Abdal. Anket sırasında Lom ve Abdal topluluklarına erişim sağlanamamıştır. Bu topluluklar Roman halkının bir parçasıdır ve çok yönlü dışlanma yaşamaktadır.

3. İçselleştirilmiş Ayrımcılık Olasılığı

Bazı katılımcılar, özellikle Romanlar ve mülteci gençler gibi uzun süreli sistematik ayrımcılığa maruz kalmış gruplardan olanlar, ayrımcı muameleyi içselleştirmiş olabilir. Sonuç olarak, ayrımcı davranışları "normal" veya "hak edilmiş" olarak algılayabilir ve bunları olumsuz bir deneyim olarak bildirmeyebilirler. Bu içselleştirilmiş ayrımcılık, özgüven, aidiyet duygusu ve gelecek beklentilerini etkileyerek, gerçek ayrımcılık deneyimlerinin eksik bildirilmesine yol açabilir.

4. Ayrımcılıkla İlgili Sınırlı Kavramsal Farkındalık

Bazı katılımcılar, ayrımcılığın ne olduğunu net bir şekilde anlamayabilir. Yeterli kavramsal farkındalık olmadan, kurumsal engeller veya dolaylı dışlanma gibi ince ayrımcılık biçimlerini tanımlayamayabilir veya bildirmeyebilirler. Bu, bulgulara ayrımcılığın yaygınlığının ve etkisinin hafife alınmasına yol açabilir.

5. Anketin Kapalı Uçlu Yapısı

Nicel anket, esas olarak kapalı uçlu sorulara dayanıyordu ve bu da katılımcıların kişisel ayrımcılık deneyimlerini ayrıntılı olarak anlatma becerilerini sınırladı. Sonuç olarak, ayrımcılığın nüanslı ve bağlama özgü boyutları gözden kaçmış olabilir. Niteliksel görüşmeler bir miktar derinlik sağlasa da, transkripsiyonu yapılan görüşmelerin sınırlı sayısı bu bileşenin zenginliğini kısıtladı.

6. Görüşmelerde Ses Kaydının Sınırlı Kullanımı

Sadece 7 katılımcı niteliksel görüşmelerinin kaydedilmesine izin verdi. Kaydı reddedenler için, görüşmeciler el yazısı notlara dayandılar, bu da transkripsiyon ve analiz sırasında kritik ayrıntıların atlanmasına veya öznel yorumlara yol açmış olabilir. Bu, niteliksel verilerin tutarlılığını ve eksiksizliğini etkiler.

7. Kesitsel Araştırma Tasarımı

Çalışma, tek bir zamanda verileri toplayan kesitsel bir tasarım kullanmıştır. Sonuç olarak, ayrımcılık ve refah arasında nedensel ilişkiler kuramamakta, daha çok değişkenler arasındaki bağlantıları belirlemektedir. Zaman içindeki değişiklikleri ve nedensel yolları değerlendirmek için uzunlamasına bir araştırma gereklidir.

8. Kendi Kendini Bildirme ve Sosyal İstenilirlik Önyargısı

Tüm veriler kendi beyanlarına dayalıdır ve bu da sosyal arzu önyargısına maruz kalabilir. Katılımcılar, yargılanma veya damgalanma korkusu nedeniyle ayrımcılık, ruh sağlığı sorunları veya travma belirtileri gibi hassas konuları eksik bildirebilirler. Bu durum, özellikle içsel veya damgalanmış deneyimlerle ilgili verilerin güvenilirliğini etkileyebilir.

3. Sonuçlar

3.1. Nicel Bileşen

Elde edilen bulgularla uyumlu olarak, bireylerin yaşamları boyunca maruz kaldıkları ayrımcılık türlerine ilişkin deneyimleri analiz edildiğinde, katılımcıların en çok Irk ve Etnik köken ayrımcılığı, en az ise Cinsel yönelim veya Yaş ayrımcılığına maruz kaldıklarını belirttikleri görülmektedir. Bu sonucun erişilebilir örneklemle sınırlı olduğu unutulmamalıdır.

Analiz

Katılımcıların etnik kökenleri nedeniyle karşılaşılabilecekleri sorunlarla ilgili 17 soruya yanıt olarak, 90 veya daha fazla katılımcı her soru için "hiçbir zaman" seçeneğini seçmiş ve bu sorunlarla karşılaşmadıklarını belirtmiştir.

Normallik testlerinin sonuçlarını gösteren tabloyu incelediğimizde, *Dünya İmgesi*, *Dünya'daki Yeri* ve *Refah'ın* toplam aritmetik ortalamaları, basıklık ve çarpıklık değerleriyle birlikte sunulmaktadır. Bu değerler ± 2 aralığı içinde olduğundan, verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Bu nedenle, analizlerde parametrik testler kullanılmıştır (Trochim & Donnelly, 2006; Field, 2000; 2009; Gravetter & Wallnau, 2014).

"Cinsiyet" değişkenini incelerken, *Dünya İmgesi*, *Dünya'daki Yeri* ve *Refah* ortalamalarının önemli ölçüde farklı olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Anlamlılık (p) değerlerinin 0,05'ten büyük olduğu bulunmuştur: *Dünya İmgesi* sig. = .407, *Dünya'daki Yeri* sig. = .982 ve *Refah* sig. = .065. Buna göre, cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ruh Sağlığı puanlarının "Üye Grubu"na göre önemli ölçüde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü ANOVA gerçekleştirildi. ANOVA değerleri, p değerleri 0,05'ten küçük olan *Ruh Sağlığı* ($F = 6,876$; $p = 0,002$) açısından önemli farklılıklar ortaya koymuştur. Hangi grupların farklılık gösterdiğini belirlemek için Post Hoc Gabriel testi kullanılmıştır. *Mülteci/Sığınmacı* ve *Göçmen* grupları arasında önemli bir fark bulunmuştur; göçmenler, ruh sağlığı envanterinde mültecilerden 4,19 puan daha yüksek puan almıştır.

Üye Gruplarına Göre *Ayrımcılığın İçselleştirilmesi* için tek yönlü ANOVA da yapıldı. Sonuçlar önemliydi ($F = 5,306$; $p = 0,006$) ve Post Hoc Gabriel testi, *Mülteci/Sığınmacı* ve *Göçmen* grupları arasında önemli farklılıklar olduğunu gösterdi.

Ancak, Üye Grubu açısından *Depresyon* ($F = .330$; $p = .719$) ve *Anksiyete* ($F = .100$; $p = .905$) açısından önemli bir fark bulunmamıştır.

Yaşlara göre *Dünya İmgesi*, *Dünya'daki Yer* ve *Refah* arasındaki farkları değerlendirmek için tek yönlü ANOVA yapıldı. Sonuçlar, *Dünya İmgesi* ($F = .160$; $p = .853$), *Dünya'daki Yer* ($F = 1.464$; $p = .233$) ve *Refah* ($F = 1.181$; $p = .310$) açısından önemli bir fark olmadığını gösterdi.

Benzer şekilde, **Eğitim Düzeyi** analizinde de önemli bir fark bulunmamıştır: *Dünya İmgesi* ($F = 1,135$; $p = 0,346$), *Dünya'daki Yer* ($F = 1,756$; $p = 0,114$) ve *Refah* ($F = 2,133$; $p = 0,055$).

İstihdam Durumu için tek yönlü ANOVA sonuçları, *Dünya İmgesi* ($F = .144$; $p = .866$), *Dünya'daki Yer* ($F = .456$; $p = .635$) ve *Refah* ($F = 1.284$; $p = .281$) açısından anlamlı bir fark göstermedi.

Grup Üyeliği analizinde, *Dünya İmgesi*, *Dünya'daki Yer* veya *Refah* ortalamalarında önemli bir fark bulunmamıştır: ($F = 1,140$; $p = 0,323$), ($F = 0,437$; $p = 0,647$) ve ($F = 0,830$; $p = 0,438$).

Vatandaşlık için, *Dünya İmgesi* ($F = 1,188$; $p = 0,308$), *Dünya'daki Yer* ($F = 1,660$; $p = 0,194$) ve *Refah* ($F = 2,130$; $p = 0,123$) açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Cilt Rengi temelinde *Dünya'nın Yeri* puanları arasında anlamlı bir fark bulunurken ($F = 4,306$; $p = 0,003$), *Dünya İmgesi* ($F = 1,959$; $p = 0,105$) ve *Refah* ($F = 1,900$; $p = 0,115$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gabriel post hoc testi, "Çok Daha Koyu", "Çok Daha Açık" ve "Yaklaşık Aynı" grupları arasında fark olduğunu gösterdi.

Görünüm değişkeni ile ilgili olarak, yalnızca *Refah* önemli bir fark gösterdi ($F = 3,653$; $p = 0,029$). Gabriel post hoc test sonuçları, farkın "Çok Daha Farklı" ve "Yaklaşık Aynı" grupları arasında olduğunu gösterdi. *Dünya İmgesi* ($F = 2,687$; $p = 0,072$) veya *Dünya'daki Yer* ($F = 1,134$; $p = 0,325$) için önemli bir fark bulunmamıştır.

Gelir değişkeni için, yalnızca *Refah* önemli bir fark gösterdi ($F = 3,653$; $p = 0,029$) ve Gabriel post hoc testi, "Çok Daha Farklı" ve "Yaklaşık Aynı" grupları arasında önemli bir fark olduğunu ortaya koydu. *Dünya İmgesi* ($F = 2,687$; $p = 0,072$) veya *Dünya'daki Yer* ($F = 1,134$; $p = 0,325$) için önemli bir fark bulunmamıştır.

Korelasyon

"Üye Grubu" ile "Ruh Sağlığı" arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson korelasyonu yapıldı. Önemli bir negatif korelasyon bulundu (Pearson korelasyonu = -0.028 , $r = .001$, $p < .001$). Üye Grubu değişkeni arttıkça (Roma'dan Göçmen'e ve Mülteci/Sığınmacı'ya doğru), toplam ruh sağlığı puanları düşmektedir. Örneğin, Roma grubu (29 katılımcı, %23,8) en yüksek ruh sağlığı puanlarına sahipken, mülteci/sığınmacı grubu (62 katılımcı, %50,8) en düşük puanlara sahipti.

"Üye Grubu" ile aşağıdakiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır:

- *Ayrımcılığın içselleştirilmesi* ($r = .325, p > .005$)
- *Depresyon* ($r = .935, p > .005$)
- *Anksiyete* ($r = .989, p > .005$)

Aşağıdakiler arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur:

- *Dünya İmgesi* ve *Refah* ($r = .001, p < .001$)
- *Dünya imajı* ve *Dünya'daki yer* ($r < .001, p < .001$)
- *Dünyadaki Yer* ve *Refah* ($r < .001, p < .001$)

Çoklu Doğrusal Regresyon

Dünya İmgesi, Dünya'daki Yer ve *Üye Grubu'nun Refah'ı* öngörüp öngörmediğini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapıldı. Anlamlı bir regresyon modeli bulundu: $F(3, 118) = 10,979, p < .001$, bağımsız değişkenler *Refah'taki* varyansın %19'unu açıklıyor (düzeltilmiş $R^2 = .19$).

- *Dünya İmgesi, Refahı* pozitif ve anlamlı bir şekilde tahmin etmektedir ($\beta = .40, t = 4.70, p < .001$).
- *Dünyadaki yer, refahı* negatif ve önemli ölçüde tahmin etmektedir ($\beta = -.38, t = -4.38, p < .001$).
- *Üye Grubu, Refahı* önemli ölçüde tahmin etmemektedir ($\beta = -.07, t = -.79, p = .433$).

Tahmin ediciler arasında, *Dünya İmgesi Refah* üzerinde en güçlü olumlu etkiye sahiptir.

Dünya'nın İmajını tahmin etmek için *Dünya'nın Yeri, Üye Grubu* ve *Refah* kullanılarak ikinci bir regresyon gerçekleştirilmiştir. Önemli bir model bulunmuştur: $F(3, 118) = 13,930, p < 0,001$, düzeltilmiş $R^2 = 0,24$.

- *Dünyadaki Yer, Dünya İmajını* pozitif olarak tahmin etmektedir ($\beta = .42, t = 5.18, p < .001$).
- *Refah, Dünya İmajını* olumlu yönde tahmin etmektedir ($\beta = .39, t = 4.70, p < .001$).
- *Üye Grubu, Dünya İmajını* önemli ölçüde tahmin etmemektedir ($\beta = -.08, t = -.96, p = .339$).

Bu, *Dünya'daki Yer* ve *Refah'taki* artışların *Dünya İmajı'ndaki* artışlarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, *Üye Grubu, Refah* ve *Dünya İmgesi'nin Dünya'daki Yer'i* öngörüp öngörmediğini incelemek için bir regresyon analizi yapılmıştır. Anlamlı bir regresyon modeli bulunmamıştır: $F(3, 118) = 12,009, p > .005$.

Ana Bulgular

Ana bulguların örneklem sonuçlarına atıfta bulunduğu unutulmamalıdır. Sınırlamalardan birinin örneklem sınırlaması olduğu vurgulanmalıdır. Örneklem, nüfusa kıyasla sınırlıdır ve sorular kapalı uçlu olduğundan deneyimlere odaklanmamaktadır (deneyimler bir sonraki bölümde ele alınacaktır).

- Etnik ayrımcılık, çoğu katılımcı tarafından büyük ölçüde bildirilmemiştir.
- Mülteciler/iltica başvuru sahipleri, göçmenlere kıyasla önemli ölçüde daha düşük ruh sağlığı ve daha yüksek ayrımcılık içselleştirme düzeyleri bildirmiştir.
- Ten rengi, gelir düzeyi ve kişisel bakış açısı, bireylerin dünyadaki yerlerini ve refahlarını nasıl algıladıklarını etkiler.
- Dünya Algısı, refahın en güçlü pozitif belirleyicisidir.
- Dünyadaki Yer, refahı olumsuz yönde öngörür ve toplumda daha güçlü bir konum algısının paradoksal olarak daha düşük refahla ilişkili olabileceğini (muhtemelen daha yüksek beklentiler veya toplumsal baskılar nedeniyle) gösterir.
- Üye Grubu, regresyonda refah üzerinde doğrudan bir etkiye sahip değildir, ancak ruh sağlığında grup temelli farklılıklar görülmüştür.

3.2. Niteliksel bileşen

Gençlerle röportaj

Çok Düzeyli Bir Sorun Olarak Ayrımcılık: Katılımcılar (Romanlar ve mülteciler, özellikle Suriyeliler) okuldan işyerlerine, konut piyasasından kamusal alanlara kadar sistematik ve kişilerarası ayrımcılıktan bahsetmektedir. Öte yandan, Roman katılımcılar okul ve işyerlerinde ayrımcılıktan bahsetmişlerdir, bu da nesiller boyu fırsatlarını kısıtlayan yapısal çingene karşıtlığını yansıtmaktadır. Ayrımcılık kişisel etkileşimlerle sınırlı kalmayıp, genellikle yapısal engeller (yasal statü karmaşıklıkları ve mali yardım eksikliği gibi) tarafından pekiştirilmektedir. Önemli olarak, güvenli öğrenme ortamları olması amaçlanan okullar, bu gençler için dışlanma ve travma alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Genç, mülteci ve genellikle kadın olmanın kesişimsel niteliği, savunmasızlığı daha da artırmaktadır.

Psikolojik ve Duygusal Sonuçlar: Ayrımcılık, katılımcıların ruh sağlığını derinden etkileyerek hem Romanlar hem de mülteciler için kaygı, depresyon, travma ve yaygın bir sosyal yabancılaşma hissine yol açmaktadır. Neredeyse tüm katılımcılar sosyal çekilme, güven kaybı ve bazı durumlarda intihar düşüncesi veya umutsuzluktan bahsetmektedir. Eğitimde ayrımcılık, özellikle dil temelli zorbalık, neredeyse tüm mülteci katılımcılarda görülmekte ve güvensizliği artırarak akademik başarıyı sınırlamakta, bu da gelecekteki fırsatları ve refahı etkilemektedir.

Başa Çıkma Stratejileri ve Dayanıklılık: Din, aile ve kişisel dayanıklılık, özellikle mülteci katılımcılar ciddi zorluklarla karşılaştıklarında başa çıkma mekanizmaları olarak kullanılır. Mülteciler arasında dini uygulamalar (örneğin dua) rahatlık sağlarken, güvenilir arkadaşlar ve aile sınırlı destek sistemleri olarak işlev görür. Ancak, kişisel dayanıklılığa güvenmek, sistematik

desteğin eksikliğini yansıtır ve gençlerin ayrımcılıkla büyük ölçüde kendi başlarına mücadele etmelerine neden olur. Öte yandan, Roman katılımcılar özellikle aile ve akran desteğinden bahsetmiş ve başa çıkma mekanizması olarak topluluk olarak hareket etmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. (Bunun bir başa çıkma mekanizması olduğunu doğrudan söylememişler, ancak bu şekilde kendilerini rahat hissettiklerini ve insanların tepkilerine hazırlıklı olduklarını belirtmişlerdir.) Bu dayanışma, Roman topluluklarının çingene düşmanlığına dayanıklılık ve kolektif güçle yanıt verdiklerini göstermektedir ve bu, zararların yanı sıra takdir edilmeyi hak etmektedir.

Yapısal ve Destek Eksiklikleri: Görüşmelerde öne çıkan ana tema, uygun psikolojik, sosyal ve eğitimsel desteğin olmamasıdır. Özellikle endişe verici olan, Arapça konuşan ruh sağlığı uzmanlarının eksikliğidir, bu da katılımcıların travmalarını etkili bir şekilde ifade edememelerine neden olmaktadır. Ayrıca, yüksek öğrenime yönelik mali engeller (yabancılar için daha yüksek öğrenim ücretleri, burs eksikliği) birçok kişinin sosyal statü yükselmelerini engellemektedir. Bu eksiklikler, sosyal içerme politikalarında acil sistemik başarısızlıklara işaret etmektedir.

Kimlik, Aidiyet ve Gelecek Beklentileri: Mülteciler/Suriyeliler için: Katılımcılar kimlikleri konusunda karmaşık duygular sergilemektedir. Birçoğu "arada kalmış" hissediyor — ne Türk toplumuna tam olarak entegre olmuş ne de kendi kültürlerine tam olarak bağlı. Bazıları içselleştirilmiş ayrımcılığı ifade ederek Arapça konuşmaktan veya geçmişlerini açıklamaktan kaçınıyor. Buna rağmen, özellikle destekleyici kişiler (öğretmenler, arkadaşlar) aracılığıyla umut ve bağlanma ışıkları da var. Ancak, aidiyetsizlik ve yabancılaşma duyguları hakim.

1. Görüşmelerde Belirlenen Temalar ve Kodlar

Tema	Alt Temalar / Kodlar	Sıklık	Kim için	Görüşmelerde n Örnekler
Ayrımcılık Deneyimleri	Okulda ayrımcılık	Yüksek	Romanlar / Mülteciler	Öğretmenler ve akranlar aşağılayıcı yorumlar yapıyor, dışlayıcı davranışlar sergiliyor.
	İşyerinde ayrımcılık	Orta	Roman / Suriyeli	Suriyeli / Roman olduğu için işten reddedilme, daha düşük maaşlar.

	Konut ayrımcılığı	Orta	Roman / Suriyeli	Suriyelilere/Romanlara ev kiralanmaması
	Kamuya açık yerlerde ayrımcılık (sosyal yaşam, kamusal alanlar)	Yüksek	Romanlar / Mülteciler	Ulaşımda sözlü taciz, olumsuz stereotipler.
	Medya ve sistematik ayrımcılık	Orta	Romanlar / Mülteciler	Olumsuz stereotipleri pekiştiren kamusal söylemlerden korkma.
Ruh sağlığı ve refah üzerindeki etkisi	Depresyon, anksiyete, stres	Yüksek		İzolasyon, korku, düşük özgüven tanımları.
	Travma	Orta		Kalıcı psikolojik sıkıntıya atıfta bulunma.
	Sosyal çekilme, güven kaybı.	Yüksek		Kamusal alanlardan kaçınma, hata yapma korkusu, izolasyon.
	Eğitimde zorluklar	Yüksek		Dil engelleri (Romanlardan bahsetmiyorum) , öğretmenlerle olumsuz etkileşimler.
Başa çıkma mekanizmaları	Dini uygulamalar	Orta	Mülteci	Dua, sığınak olarak Kuran okuma.
	Aile/arkadaşlardan sosyal destek	Orta	Romanlar/Mülteciler	Güvenilir arkadaşlar, kardeşler ile sohbetler.
	Özgüven/içsel güç	Orta	Roman	Kişisel dayanıklılık, olumlu düşünme

				becerisi geliştirmek.
	Kaçınma ve geri çekilme	Orta	Mülteci / Roman	Etkileşimlerden kaçınma, deneyimleri bastırma.
Destek İhtiyaçları ve Eksiklikler	Kurumsal/örgütsel destek eksikliği	Yüksek	Mülteci / Roman	Psikolojik, eğitimsel ve finansal yardım eksikliği.
	Dil erişilebilirliği olan ruh sağlığı desteği	Yüksek	Mülteci	Arapça konuşan psikologlara erişimde zorluk.
	Eğitim için finansal/burs ihtiyaçları	Yüksek	Mülteci/Roman	Öğrenim ücretleri engeli, hedefli bursların eksikliği.
	Yasal/sistemik ihtiyaçlar (ikamet, eşit haklar)	Orta	Mülteci/Roman	İkamet sorunları, istikrarlı işe erişimin sınırlı olması.
Kimlik ve aidiyet	Kimlik ve ulusal aidiyetle ilgili zorluklar	Yüksek	Mülteci	Yabancı hissetme, ev kimliğinin kaybı, aidiyet konusunda kafa karışıklığı.
	Öz saygı, öz güven kaybı	Yüksek	Romanlar/Mülteciler	Tekrarlanan ayrımcılık nedeniyle düşük özgüven.
	Türk toplumuyla bağ	Or	Mülteci	Türk arkadaşlar/öğretmenler ile 'da karışık deneyimler.
Ayrımcılığın Nedenlerine İlişkin Algılar	Önyargılar ve cehalet	Yüksek	Mülteci	"İşleri, evleri, hakları alıyor" olarak görülür.
	Toplumsal korku ve rekabet	Orta	mülteci	Mültecilerin varlığı ve

				başarısından duyulan korku.
	Medya ve siyasi etki	Orta	mülteci	Tutumları şekillendiren dolaylı olumsuz kamuoyu söylemi.

Gençlik Çalışanları ile Görüşmeler

Gençlik çalışanlarıyla yapılan görüşmeler, marjinalleştirilmiş gençlere, özellikle Romanlara, Suriyeli mültecilere ve Yezidilere yönelik ayrımcılığın sistematik, çok katmanlı ve eğitim, istihdam, barınma ve sosyal entegrasyon dahil olmak üzere yaşamın tüm alanlarında derinlemesine yerleşmiş olduğunu ortaya koymuştur. Bu gençler, etnik köken, din ve cinsiyet gibi kesişen kimlikler nedeniyle katmanlı bir dışlanma yaşamaktadır. Roman gençler, kamusal alanlarda sık sık çingene karşıtı profillemeye karşı karşıya kalmaktadır; bu uygulama, bireysel önyargılardan ziyade sistematik ırkçılıktan kaynaklanmaktadır. Öte yandan, mülteci ve göçmen gençler, özellikle geçici koruma altındaki gençler, dil engelleriyle mücadele etmekte ve genellikle sömürücü, kayıt dışı işgücü piyasasına mahkum olmaktadır. Ayrımcı uygulamalar birçok alana yayılmaktadır: eğitim erişimi zorbalık ve dışlanma nedeniyle engellenmektedir; istihdam fırsatları ayrımcı işe alım uygulamaları ve kayıt dışı çalışma koşulları nedeniyle sınırlıdır; barınma seçenekleri ev sahiplerinin reddi ve ayrılmış yaşam ortamları nedeniyle kısıtlıdır; sosyal katılım ise izolasyon ve kamusal yaşamdan dışlanma nedeniyle zayıflamıştır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık da belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta ve özellikle Roman ve mülteci topluluklarından kadınları etkilemektedir.

Bu tür ayrımcılığın psikolojik sonuçları ağırdır. Gençlik çalışanları, destekledikleri gençler arasında yaygın olarak depresyon, anksiyete, travma ve genel olarak yaşam memnuniyetinde düşüş belirtileri gördüklerini sürekli olarak bildirmiştir. Bu zihinsel sağlık sorunları, özellikle kültürel ve dilsel açıdan uygun olan psikolojik veya psikososyal hizmetlere erişimin kronik olarak yetersiz olması nedeniyle daha da kötüleşmektedir. Birçok genç, olumsuz stereotipleri içselleştirerek düşük özgüvene ve azalan hedeflerine yol açmaktadır. Kamuoyunda aşağılanma ve mikro saldırganlıklardan korunmak için çoğu sosyal etkileşimden çekilmekte ve bu da daha derin bir izolasyon ve kopukluğa yol açmaktadır.

Bu sürece, kurumlara, topluma ve hatta akranlarına olan güvenin azalması da eşlik etmektedir. Birçok genç, dünyayı artık güvenli, adil veya sıcak bir yer olarak görmemekte, bu da kadercilik duygusunu beslemekte ve fırsat eşitliğine olan inançlarını azaltmaktadır. Bu güven eksikliği, marjinalleşme döngüsünü pekiştirmekte ve daha geniş topluma tam entegrasyonu engellemektedir. Ayrıca, hem Roman hem de mülteci gençlerin ayrımcılıktan kaçınmak için etnik veya dini kimliklerini bastırdıkları ve bunun da iç çatışmalara ve kültürel sürekliliğin kaybına yol açtığı bildirilmektedir. Bu kimlik bastırma, içselleştirilmiş damgalama ile birleştiğinde, hem

topluluklarından hem de genel olarak toplumdan yabancılaşmaya katkıda bulunmakta ve daha fazla hayal kırıklığı yaşamamak için yaşam hedeflerinin daralmasına neden olmaktadır.

Gençlik çalışanları da bu gençleri desteklerken önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Birçoğu, kronik fon yetersizliği, kurumsal ihmal ve çalışmalarını yönlendirecek uzun vadeli, hak temelli çerçevelerin yokluğundan duydukları hayal kırıklığını dile getirmiştir. Çalışanlar, sınırlı kaynaklarla karmaşık sistemik engelleri aşmak zorunda kaldıkları için duygusal tükenmişlik ve yorgunluk yaygın bir durumdur. Eğitim, savunuculuk ve olumlu medya temsili, ayrımcılıkla mücadelede temel araçlar olarak görülse de, bunlar genellikle yeterince kullanılmamakta veya daha geniş politika yapıları tarafından desteklenmemektedir. Gençlik çalışanları rollerine son derece bağlı olmaya devam etmekte, ancak anlamlı ve sürdürülebilir bir değişim yaratmak için gerekli kurumsal desteği sıklıkla alamamaktadır.

4. Tartışma

Hem nicel hem de nitel verileri içeren bu karma yöntemli çalışmanın sonuçları, Türkiye'de dezavantajlı gençlerin, özellikle de Roman, mülteci veya göçmen olarak tanımlananların ruh sağlığı ve sosyal içerilme üzerinde ayrımcılığın yaygın ve çok boyutlu etkisini vurgulamaktadır. Bu bulgular, önceki araştırmaları desteklemekle kalmayıp, marjinalleştirilmiş gençlerin psikososyal gerçeklerine ilişkin yeni ampirik içgörüler de sağlamaktadır. Politika, uygulama ve gelecekteki araştırmalar için önemli çıkarımlar bulunmaktadır.

Bulgular, Türkiye'deki çingene düşmanlığının, yabancı düşmanlığının mültecilerin deneyimlerini şekillendirdiği gibi, eğitim, barınma ve istihdam alanlarında Romanların dışlanmasına neden olduğunu doğrulamaktadır. Bu tür ırkçılık biçimleri farklı şekillerde işler ve özel stratejilerle ele alınması gerekir. Ayrıca, sistematik ve kişilerarası ayrımcılığın Roman ve mülteci gençlerin yaşamlarında hâlen baskın ve zayıflatıcı bir güç olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, önceki literatürle tutarlıdır (ör. Ekmekçi, 2016; Çetinaya & Evci, 2022; Kırkayak Kültür, 2020) ile tutarlıdır ve marjinalleşmenin yasal, ekonomik, eğitimsel ve sosyal olmak üzere birçok kesişen düzeyde meydana geldiğini göstermektedir. Nicel veriler, bazı katılımcıların etnik kimliklerini açıkça açıklamamasına rağmen, özellikle mülteciler ve Romanlar için etnik ayrımcılığın yaygın olduğunu göstermektedir. Bu, içselleştirilmiş ayrımcılık, damgalanma korkusu ve görünmezliğin bildirim davranışını etkilediği hipotezini desteklemektedir. Gençler ve gençlik çalışanlarıyla yapılan niteliksel görüşmeler, özellikle sistematik ayrımcılığın uzun süredir devam ettiği ve kurumsal olarak pekiştirildiği durumlarda, gençlerin ayrımcı deneyimleri genellikle önemsizleştirdiklerini veya normalleştirdiklerini anlatarak bunu daha da doğrulamaktadır. Eğitim ortamlarında, her iki grup da dışlanma, zorbalık ve sınırlı destek bildirdi, bu da Dereli (2020) ve Romani Godi (2022) tarafından elde edilen bulguları doğrulamaktadır. Mülteciler için en çok bahsedilen engel dil engelleriyken, Roman gençler etnik ayrımcılık ve öğretmenlerin önyargılarını işaret etmiştir. Bu bulgular, Türkiye'nin Uyum Eylem Planı veya Roman Strateji Belgesi gibi mevcut dahil etme stratejilerinin yeterince uygulanmadığını ve etnik stereotipler veya okul düzeyinde ayrımcı uygulamalar gibi temel nedenleri ele almadığını göstermektedir.

Her iki veri setinden elde edilen en endişe verici bulgulardan biri, ayrımcılığın gençler üzerinde yarattığı önemli psikolojik etkidir. Bazı göçmen ruh sağlığı hizmetlerinin (örneğin, Göçmen Sağlık Merkezleri, IOM öncülüğündeki girişimler) varlığına rağmen, çalışma, özellikle kültürel ve dilsel açıdan uygun ruh sağlığı hizmetlerine erişimde önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir. Nicel olarak, mülteciler ve sığınmacılar en düşük ruh sağlığı puanlarını ve en yüksek içselleştirilmiş ayrımcılık düzeylerini bildirirken, regresyon analizi, Diener ve ark. (1985) ve Lee (2001) tarafından ortaya konulan teorik çerçeveleri yineleyerek, olumlu bir dünya görüşünün refahı önemli ölçüde öngördüğünü ortaya koymuştur. Ancak paradoksal olarak, "dünyadaki yer" duygusunun güçlenmesi, refahı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da, gençlerin marjinalleşmelerinin sosyal olarak daha fazla farkına vardıkça psikolojik sıkıntıların artabileceğini göstermektedir. Bu durum, aidiyetin koşullu veya tartışmalı olduğu bir toplumda yaşamın duygusal yükünü vurgulamaktadır. Niteliksel anlatılar, depresyon, anksiyete, travma belirtileri ve sosyal çekilmenin yaygın olduğunu ve genellikle tedavi edilmediğini göstermektedir. Roman gençler ailevi ve toplumsal dayanışma yoluyla başa çıkarken, mülteci gençler genellikle dini uygulamalara yönelmektedir, bu da kurumsal psikososyal altyapının eksikliğini daha da ortaya koymaktadır.

Hem mülteci hem de Roman gençler kimlikleri konusunda kararsızlıklarını dile getiriyorlar. Birçok mülteci katılımcı, etnik kökenlerini gizlediklerini veya kamuya açık yerlerde Arapça konuşmaktan kaçındıklarını bildirdi. Bu durum, Karadağ & Oğutlu (2020) ve Cantekin & Gençöz (2017) tarafından içselleştirilmiş damgalama ve kültürel yerinden edilme konusunda yapılan araştırmaların bulgularını yansıtıyor. Roman katılımcılar da yükseköğretim ve istihdamda damgalanmayı önlemek için kimliklerini sakladıklarını belirtmişlerdir (Diler, 2008). Bu kimlik bastırma hem bir başa çıkma mekanizması hem de derin bir toplumsal dışlanmanın işaretidir. Önemli olarak, çalışma bu tür bir kopukluğun sosyal güven eksikliğini beslediğini ve bunun da sivil katılımı ve siyasi katılım arzusunu zayıflattığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, karar alma alanlarında genç Romanların yetersiz temsilini ve politika yapımında mülteci gençlerin daha geniş anlamda görünmezliğini yansıtmakta ve Romani Godi (2022) ile Kadın Mülteciler Komisyonu (2020) tarafından ortaya konulan sonuçları doğrulamaktadır.

Politika performansına ilişkin tartışma, yasama hedefleri ile yaşanan gerçekler arasında kritik bir uçurum olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye çeşitli stratejiler başlatmış olsa da (örneğin, Roman Stratejisi 2023-2025, Mülteciler için Uyum Stratejisi), saha verileri gençlere özgü ihtiyaçların büyük ölçüde karşılanmadığını göstermektedir. Roman Stratejisi, gençlerin güçlendirilmesi, kültürel faaliyetler ve mesleki gelişim seminerlerine atıfta bulunmaktadır. Ancak okullarda ayrımcılık, barınma güvensizliği ve istihdam engelleri hala devam etmektedir. Benzer şekilde, Mülteciler ve Göçmenler için Entegrasyon Eylem Planı eğitim ve istihdama giden yolları önermekle birlikte, bunlar yasal engeller, yabancı düşmanlığı ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle zayıflamaktadır. Özellikle, bu grupların ruh sağlığı ihtiyaçları, yüksek psikolojik kırılganlığın açık kanıtlarına rağmen, her iki politika alanında da yok veya marjinaldir. Dahası, politika uygulamasının başarısını değerlendirmek için izleme ve değerlendirme çerçeveleri eksikliği vardır; bu eksiklik, şeffaflığı ve hesap verebilirliği sınırlamaktadır.

Ölçülebilir kriterler olmadan, sivil toplum ve toplum temelli kuruluşlar, rota düzeltmesi için etkili bir şekilde savunuculuk yapamazlar.

Özetle, bu çalışma, sistematik dışlanma iddialarını doğrularken, bu tartışmaya sağlam nitel ve nicel kanıtlar eklemektedir. Ayrımcılık, Türkiye'deki Roman, mülteci ve göçmen gençlerin yaşam deneyimlerinin belirleyici bir özelliği olmaya devam etmekte ve onların ruh sağlığını, aidiyet duygusunu ve gelecekteki hedeflerini zedelemektedir. Politika ve uygulama arasındaki uçurumu kapatmak için, onur, eşitlik ve adalet odaklı acil, kapsayıcı ve kesişimsel reformlar gerekmektedir.

5. Sonuç

"Yaralar (!) Sanat Olduğunda" projesi kapsamında yürütülen bu çalışma, ayrımcılığın çok yönlü doğasını ve dezavantajlı gençlerin, özellikle Türkiye'deki Roman, mülteci ve göçmen nüfusun ruh sağlığı ve sosyal içerilme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Karma yöntemler yaklaşımı kullanılarak, hem kişilerarası hem de yapısal dışlanma biçimlerinin bu gençlerin günlük gerçekliklerini nasıl şekillendirdiği ortaya konmuştur. Roman gençler, okullarda çingene karşıtı ayrımcılık, istihdamda engeller ve barınmada dışlanma gibi deneyimler yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu deneyimler, kültürel farklılıklardan ziyade uzun süredir devam eden sistematik ırkçılığı yansıtmaktadır. Mülteci gençler, özellikle Suriyeliler ise dil engelleri, hukuki belirsizlik ve ruh sağlığı hizmetlerine sınırlı erişim ile karşı karşıya kalmışlardır. Her iki durumda da ayrımcılık, bireysel etkileşimlerin ötesine geçerek daha derin kurumsal ve sistematik başarısızlıkları yansıtmaktadır.

Nicel bulgular, mülteci/iltica talebinde bulunan gençlerin en düşük ruh sağlığı puanlarına ve en yüksek içselleştirilmiş ayrımcılık düzeylerine sahip olduğunu gösterdi. Refahın en güçlü pozitif belirleyicisi olumlu bir dünya görüşü iken, toplumdaki yerinin farkındalığının artması, muhtemelen sosyal marjinalleşmenin artan farkındalığı nedeniyle, paradoksal olarak daha düşük refah ile ilişkiliydi. Grup üyeliği (Roman, göçmen veya mülteci) refahı doğrudan belirleliyordu, ancak psikolojik göstergeler aracılığıyla dolaylı etkileri vardı.

Nitel veriler bu sonuçları pekiştirerek, sık sık kimlik bastırma, sosyal çekilme ve hem kendi topluluklarından hem de daha geniş toplumdan kopukluk hissi olduğunu ortaya koydu. Birçok genç, damgalanmaktan kaçınmak için etnik veya dilsel kimliklerini açıklamaktan kaçınmaktadır ve bu da aidiyet ve özgüven duygularını etkilemektedir. Kurumsal psikolojik ve eğitimsel desteğin, özellikle dil erişilebilir hizmetlerin ve yüksek öğrenim için mali yardımın eksikliği, tekrarlayan bir sorun olarak ortaya çıktı.

Çalışma, Roman Strateji Belgesi ve Entegrasyon Eylem Planı gibi ulusal politikaların hedefleri ile bunların pratikteki uygulaması arasında açık bir uçurum olduğunu ortaya koymaktadır. Bu politikalar kapsayıcılığı teşvik etmeyi amaçlasa da, okullarda, iş piyasalarında ve kamusal söylemde süregelen ayrımcılık bu çabaları baltalamaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma kapsayıcı, hak temelli ve kültürel açıdan duyarlı müdahalelerin acil ihtiyacını vurgulamaktadır. Politika yapıcılar, uygulayıcılar ve sivil toplum kuruluşları, marjinalleştirilmiş gençlerin yaşam deneyimlerine duyarlı uzun vadeli stratejilere öncelik vermelidir. Toplum temelli girişimleri desteklemek, bu gençlerin seslerinin sadece duyulmasını değil, gelecekteki politikaların oluşturulmasında anlamlı bir şekilde temsil edilmesini sağlamak için çok önemli olacaktır.

Sosyal Kapsayıcılık

"Yaralar (!) Sanat Olduğunda" projesi kapsamında yürütülen araştırma, Türkiye'de Roman Strateji Belgesi (2023-2025) ve Göçmenler ve Mülteciler için Entegrasyon Stratejisi (2018-2023) gibi stratejik politika belgeleri ve yasal çerçeveler bulunmasına rağmen, marjinalleşmiş gençler, özellikle de genç Romanlar, göçmenler ve mülteciler için gerçek sosyal içermenin sağlanmasında önemli ve kalıcı engellerin devam ettiğini ortaya koymaktadır.

İncelenen tüm alanlarda (eğitim, istihdam, barınma, karar alma süreçlerine katılım ve adalete erişim) raporlar, marjinalleşmiş gençlerin refahını ve fırsatlarını baltalayan yapısal eşitsizlikleri, sistematik ayrımcılığı ve sosyal dışlanmayı tutarlı bir şekilde vurgulamaktadır. Veriler ve niteliksel bulgular, bu gençlerin birden fazla dezavantajla karşı karşıya olduğunu göstermektedir: Etnik ve kültürel ayrımcılığın yanı sıra, topluma entegrasyonlarını ve tam katılımlarını engelleyen yasal, ekonomik ve kurumsal engellerle de karşı karşıyadırlar.

Genç Romanlar için, köklü dışlanma kalıpları, ayrılmış ve yetersiz eğitim ortamları, işgücü piyasasına sınırlı erişim, standartların altında konutlar ve sivil ve siyasi yaşamdan marjinalleşme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin önyargılarından kamu hizmetlerinden dışlanmaya kadar uzanan ayrımcı uygulamalar, eğitim ve istihdam sonuçlarının kötü olmasına katkıda bulunmakta ve yoksulluk ve sosyal marjinalleşme döngüsünü sürdürmektedir.

Göçmen ve mülteci gençler için de sosyal içermeye giden yol benzer şekilde zorluklarla doludur. Yasal güvensizlik, dil engelleri ve yabancı düşmanı tutumlar, bu gençlerin eğitime, resmi istihdama, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişimini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Bulgular ayrıca, yasal statü, cinsiyet ve ten rengi gibi faktörlerin kırılganlıkları daha da artırdığı, dışlanmanın kesişimsel doğasını vurgulamaktadır. Mülteci ve sığınmacı gençler, sistematik dışlanmanın psikolojik yükünü yansıtan en düşük ruh sağlığı sonuçlarını ve en yüksek içselleştirilmiş ayrımcılık puanlarını bildirmektedir.

Ayrıca, araştırma, hem etnik kimlikleri hem de göçmen statüleri nedeniyle çifte ayrımcılığa maruz kalan Suriye'den gelen Dom toplulukları gibi göçmen ve mülteci nüfusu içindeki belirli grupların görünmezliğini vurgulamaktadır. Yasal belgelerinin olmaması ve derin sosyo-ekonomik marjinalleşmeleri, acil ve hedefli politika müdahalelerini gerektirmektedir.

Her iki raporda da tespit edilen kritik bir eksiklik, kültürel ve dilsel açıdan uygun ruh sağlığı hizmetlerinin sınırlı olmasıdır. Bu durum, marjinalleşmiş gençlerin psikolojik refahını ve daha geniş sosyal entegrasyonunu baltalamaktadır. Karar alma süreçlerine gençlerin anlamlı katılımı

için yapılandırılmış platformlarının olmaması, bu grupların kendilerini etkileyen politikaların şekillendirilmesinde etki ve söz hakkından daha da mahrum kalmasına neden olmaktadır.

Sosyal içermenin parçalı veya sembolik önlemlerle sağlanamayacağı açıktır. Yapısal eşitsizlikleri ele alan, ayrımcılığa aktif olarak karşı koyan ve kamusal yaşamın tüm alanlarında kapsayıcı ortamlar geliştiren bütüncül ve kesişimsel bir yaklaşım gereklidir.

Öneriler

1. Kapsayıcı ve Kültürel Açıdan Duyarlı Ruh Sağlığı Hizmetlerini Güçlendirmek

- Kültürel ve dilsel olarak erişilebilir, gençlere uygun ruh sağlığı hizmetleri kurulmalıdır. Bu hizmetler arasında, mülteci gençler için Arapça konuşan psikologlar ve Roman, Dom ve Lom topluluklarının deneyimlerine aşina danışmanlar yer almalıdır.
- Ruh sağlığı uzmanlarını, marjinalleşmiş gençlerin sıkça uğradığı okul ve toplum merkezlerine entegre edin.
- Öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları ve gençlik çalışanları için travma konusunda bilgilendirici eğitimleri genişleterek, sıkıntı belirtilerini etkili bir şekilde tanıyıp bunlara müdahale etmelerini sağlamak.

2. Eğitim ve İstihdamda Ayrımcılıkla Mücadele Önlemlerini Güçlendirmek

- **Çingene karşıtlığını ve yabancı düşmanlığını Türkiye'de yapısal bir ırkçılık biçimi olarak açıkça tanımak** ve bunu tüm ayrımcılıkla mücadele yasalarına ve stratejilerine dahil etmek.
- Okullarda, konutlarda ve kamu hizmetlerinde çingene karşıtı uygulamaları izlemek ve cezalandırmak.
- Güçlü izleme mekanizmaları ve hesap verebilirlik çerçeveleriyle okullarda ayrımcılıkla mücadele düzenlemelerini uygulayın.
- Damgalama ve stereotiplerle mücadele etmek için Roman, Dom ve Lom topluluklarının yanı sıra göçmen grupların tarihlerini ve katkılarını yansıtan kapsayıcı müfredatları teşvik etmek.
- Roman, Dom, Lom ve mülteci gençlere mesleki eğitim ve mentorluk programları gibi hedefli istihdam desteği sağlamak, mültecilerin resmi işgücü piyasasına erişimi için yasal yollar da dahil olmak üzere.

3. Yükseköğretime ve Burslara Erişimi Genişletmek

- Burslara, öğrenim ücretlerinden muafiyetlere ve hazırlık programlarına erişimi artırarak marjinalleşmiş gençlerin karşılaştığı mali engelleri ortadan kaldırmak veya azaltın.
- Üniversitelerde ve mesleki eğitim kurumlarında Roman, Dom, Lom ve mülteci öğrenciler için kota sistemleri veya hedefli sosyal yardım programları uygulayın.

- Akademik performansın yanı sıra sistemik dezavantajları da dikkate alan kapsayıcı kabul politikalarını desteklemek.

4. Gençlik Çalışanlarını ve Toplum Temelli Müdahaleleri Desteklemek

- Marjinalleşmiş topluluklarla, özellikle de gençlik liderliğini, kültürel gururu ve topluluk direncini teşvik eden **topluluk (Romanlar, mülteciler vb.) liderliğindeki kuruluşlarla** doğrudan çalışan taban örgütlerine ve gençlik girişimlerine sürdürülebilir finansman tahsis etmek.
- Duygusal emek ve kaynak kıtlığı nedeniyle tükenmişlik riski altında olan gençlik çalışanlarına kurumsal destek ve ruh sağlığı hizmetleri sağlayın.
- Gençlik çalışanlarının sistemik ayrımcılık ve çingene karşıtlığına karşı etkili, hak temelli yanıtlar geliştirmeleri için kapasite geliştirme atölyeleri düzenleyin.

5. Katılımcı Politika Tasarımı ve İzlemeyi Teşvik Etmek

- Roman toplulukları, mülteciler ve göçmen gençlerin, istişareler, danışmanlık rolleri ve katılımcı değerlendirme yoluyla hayatlarını etkileyen politika oluşturma süreçlerine aktif olarak dahil olmalarını sağlamak.
- Ulusal stratejilerin uygulanmasını değerlendirmek için, etnik köken, yasal statü ve cinsiyete göre ayrıştırılmış gençlik verilerini içeren şeffaf izleme ve değerlendirme araçları geliştirmek.
- Koordineli ve kapsayıcı müdahaleler sağlamak için devlet kurumları, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar arasında işbirliğini teşvik etmek.

6. Medyadaki Stereotiplere Karşı Mücadele Etmek ve Olumlu Temsili Teşvik Etmek

- Ana akım medyada **yabancı düşmanlığı ve çingene karşıtı** söylemlere açıkça karşı çıkan farkındalık kampanyaları başlatmak.
- Roman topluluklarına ve mülteci gençlere sanat, gazetecilik ve dijital medya aracılığıyla kendi hikayelerini anlatma platformları sağlayan girişimleri desteklemek.